

**INTRODUCING CHILDREN TO LIVING AND ANIMALLY NATURE
IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS AND TEACHING
THEM TO BE CAREFUL OF NATURE**

Mamirova Zamira Urakbaevna

Teacher of the Department of Preschool Education, GSU, Niyazova Dilovar Shavkat qizi, GSU
3rd year MT student

ABSTRACT

This paper introduces major features of the children on the living and animally categorized aspects of the nature in preschool ages. Moreover, educational organizations and teaching them to be careful of the nature to get better development as the whole.

Keyword: *children, living, animally, nature, preschool, educational, teaching, careful nature*

INTRODUCTION

Инсон ўз ҳагги-ҳаракатини юксак ривожланган онги орқали бошқара оладиган, ўз ҳаракатлари ва қилаётган ишларининг оқибатларини олдиндан кўра-била оладиган онгли жонзот сифатида кўрилади.

Табиат билан таништириш билимлар мазмуни турли хил тирик организмлар, уларнинг табиат билан таништириш тарафдан умумийлик ғоясини ўз ичига олади.

Илк кадам ўқув дастурида табиатнинг маълум тизимда тузилиши ғояси алоҳида олинган тирик организм даражасида, ҳаёт кечириш муҳити ва ўзаро бирбири билан алоқалари, организмлар тизими даражасида акс эттирилган. Бу ҳол ўз навбатида тирик организм чўл, сув ҳавзалари, дала, адир, тепаликлар каби ҳаёт кечириш билан боғлиқ бўлган ўзаро алоқалари бўйича энг элементар тасаввурнинг шаклланишига ёрдам беради.

Мактабгача ёшдаги болалар томонидан ўзлаштирилган табиат билан таништириш билимлар келгусида мактабларда олинган табиат билан таништириш таълим учун асос бўлиб хизмат қилади.

Табиат билан таништириш билим мазмунини танлаб олиш асосидаги кейинги принцип - қулайлик принциpidир. Мазкур принципга асосан, мактабгача ёшдаги болалар учун мўлжалланган дастурларга болаларнинг қабул қилиш қобилиятини ва уларнинг ўзига хослигини ҳисобга олган ҳолда ўзлаштиришлари қулай бўлган билимлар танлаб олинади. Бу принцип, айниқса, муайян ёш гуруҳи учун белгиланган билимларнинг мазмуни ва характерида намоён бўлади.

Бугунги кунда мактабгача таълим муассасасида кечаётган педогогик жараёнда болалар фаолиятини ташкил этишнинг турли хил шаклларида фойдаланиб келинмоқда. Машғулот, экскурсия болалар кичик-кичик гуруҳлари билан ўтказилади. Яшаб турган жой, табиатни кузатиш ёки табиат кучоғида меҳнат қилишни кичик гуруҳлар билан, яқка тартибда ташкил қилиш самарали натижа беради. Жумладан, ўргатиш жараёнида ҳар хил усуллардан фойдаланиш (кўргазмали, амалий, сўзлашув) мақсадга мувофиқ бўлади.

Керакли усулларни танлаб олиш ва улардан жамланган ҳолда фойдаланиш, турли ёшдаги болаларни имкониятлари, ривожланиш даражаси уларни олдида қўйилган тарбиялаш ва билим бериш билан боғлиқ бўлган вазифаларни бажариш характери орқали аниқланади. Бола билиши керак бўлган табиат объектлари ва табиат ҳодисаларининг хилма-хиллиги ҳам ўз навбатида

турли хил усуллардан фойдаланишни тақозо этади. Масалан, курбақа, итбалиқ, думли курбақани ҳаёт кечириш тарзи унинг ҳаракатларини кузатмасдан туриб билиб бўлмайди. Худди шундай уйда ўсадиган ўсимликларни ҳаёт кечириш тарзи, уларни парвариш қилиш, уларга сув қуйиш, тагини юмшатиш каби ҳаракатларни кузатиш орқали, қор ва муз хоссалари эса улар билан турли хил тажриба ва ўйинлар ўтказиш орқали кузатилади.

Ёввойи ҳайвонлар тўғрисидаги билим бадиий адабиётларни ўқиш, тарбиячи ҳикоялари, юмшоқ ва елимли ўйинчоқлар, ёввойи ҳайвонларнинг рангли расмларини кўрсатиш ёрдамида шаклланади. Тарбиячи ўз ҳикояларида ёввойи ҳайвонлар қандай қилиб ўзлари яшаётган муҳитга мослашишлари тўғрисида тўхталиб ўтишлари шарт.

Табиатни, атрофдаги оламни билишда катта эътибор кузатишга қаратилади, чунки кузатиш табиат билан таништириш тарбиянинг асосий усули ҳисобланади.

Кузатишдан мақсад - бу предметларнинг ички ва ташқи тузилмалари, сифати ва хоссалари, ўзгариш сабаблари (ўсимлик ва жониворлар), мавсумий ўзгаришларни аниқлаш ва ўрганиб боришдан иборат.

Олдинга қўйилган мақсадга эришиш учун тарбиячи болаларни қабул қилиш хусусиятини янада фаоллаштириш мақсадида турли хил ўйинлардан фойдаланади. Масалан, болаларга саволлар беради, маълум бир предметни ўрганиб чиқишни таклиф қилади, объектларни бир-бири билан таққослайди, маълум бир объектларнинг табиат ҳодисалари билан алоқасини аниқлаб беради.

Болаларни табиат билан таништиришда қўлланиладиган кузатиш усули *асосий усул* ҳисобланади. Бу усулдан самарали фойдаланишнинг аҳамияти мактабгача ёшдаги болалар учун тушунарли бўлган билимлар характери билан боғлиқдир. Мактабгача ёшдаги болаларнинг тўплаган билимлари асосан табиат объектлари, ҳодисаларни образли қилиб қабул қилиш, яъни тасаввур қилишдан иборатдир. Тасаввур қанчалик рангли ва аниқ бўлса, бола қийналмасдан ўз тасаввурларидан амалиётда фойдаланади. Бунинг учун болаларни тез-тез табиат қучоғига олиб чиқиш, ундаги ҳодисаларини кузатиш, уларнинг ўртасидаги ўзаро алоқаларни ўрганиш керак.

Табиатни кузатиш эстетик ва табиат билан таништириш таассуротларни битмас-туганмас манбаи ҳисобланади ва болалар кайфиятига ижобий таъсир кўрсатади.

Тарбиячи томонидан кузатишнинг турли хил усуллари қўлланилади. Масалан: боғчаларда турли хил ўсимлик ва жониворлар, жонсиз табиат объектлари, турли хил объектларни аниқлаш учун кузатишни ўрганиш усулидан фойдаланилади. Бу усул ўз навбатида болаларда табиат тўғрисида ёрқин, жонли тасаввурларнинг тўпланишига сабаб бўлади.

Болада табиатдаги мавсумий ўзгаришлар, ўсимлик ва жониворларнинг ўсиши ва ривожланиши тўғрисидаги таассуротларнинг шаклланишига ёрдам берувчи кузатишлардан ҳам фойдаланилади.

Ҳар бири алоҳида олиб борилган кузатишлар натижасида болаларда табиатнинг у ёки бу объект тўғрисида тасаввурларининг шаклланиши, табиатга нисбатан эҳтиёткорлик билан муносабатда бўлиш ҳиссини пайдо қилади.

Шунингдек, ўз навбатида болаларда олиб борилаётган кузатишга нисбатан қизиқиш мавжуд бўлиши керак. Ушбу қизиқишни уйғота билиш йўллари хилма-хилдир. Масалан, аквариумдаги балиқларнинг ҳаракатини кузатишдан олдин, тарбиячи болаларга аквариумни ювиш, уни балиқ солишга тайёрлаш ишида қатнашиш, жонли қуённи кўрсатишдан аввал қуёнга бериладиган сабзавотларни тозалаш, тўғрашни таклиф қилади. Бундан ташқари гапириб бермоқчи бўлган ҳайвон тиригини кўрсатиш, унинг тўғрисида топишмоқ, мақоллар айтиб бериш орқали болалардаги қизиқиш кучайтирилади.

Кузатиш олиб бориш жараёнида тарбиячи томонидан болалар дунёқарашини кенгайтириб бориш, болаларни билиш, ўрганиш асосан уч босқичдан иборатдир.

Тарбиячи болаларга турли хил саволлар беради, топишмоқлар айтади, олдиларида турган предметни яхшироқ кузатишни таклиф қилади, уларни бир-бири билан таққослашга ундайди. Ўсимлик ва ҳайвонот дунёсининг ташқи хусусиятлари, бир организм иккинчи организм ҳисобига яшашини очиб берувчи, меҳнат билан боғлиқ ҳаракатлар, ўйинлар, шеърлар, бадий асарлардан парчалар ўқишдан кенг фойдаланади. Бу ҳаракатлар ўз навбатида болаларда кузатилаётган объектга нисбатан қизиқиш уйғотади.

Кузатиш жараёнида ҳайвонлар ҳаракатини кузатиш орқали болалар шароитга яраша ҳайвонларнинг хулқлари ҳам ўзгариб бориши билан танишадилар. Ўсимликларни кузатиш, ўсимликнинг энг ажралиб турувчи қисмини (гули, барг, шох) кўздан кечиришдан бошланади. Ундан сўнг навбат билан ташқи тўзилиши (баландлиги, шакли, устки қисми) кўздан кечирилади. Шундай қилиб, тарбиячи болаларни кузатишни системали равишда олиб боришга ўргатади. Болалар боғчасида болаларни табиат билан таништиришда кўرғазмали, амалий, оғзаки усуллардан фойдаланилади.

Кузатиш - мактабгача тарбия ёшидаги болаларга таълим беришнинг етакчи услубларидан бири ҳисобланади. Кузатиш, расмларни кўриш, электрон воситаларидан фойдаланиш киради.

Кўрғазмали методлар гуруҳига болалар билан бирга расмларни кўриш, электрон қўлланмаларидан фойдаланиш киради.

Болаларни табиат, ундаги воқеалар ва ҳодисалар, ҳайвонлар ва ўсимликлар тўғрисидаги билимларини, тасаввур ва тушунчаларини кенгайтириш, аниқлашда турли ўйинлардан фойдаланилади. Мактабгача таълим муассасасидаги таълим-тарбиявий мақсадларда қўлланиладиган дидактик, ҳаракатли, ижодий ўйинлар шулар жумласига киради.

Хулоса қилиб айтганда, табиатга нисбатан - ақлий, эстетик муносабатлар - бола томонидан ўзлаштирилаётган билимларнинг мазмуни билан яқиндан боғлиқдир. Табиат билан таништириш

мазмуни билан боғлиқ бўлган билим табиатда болалар фаолиятини ва уларнинг ўзини тута била олиши, интизомини бошқариб туради ва мақсад сари йўналтиради. Табиатга бўлган муносабатни шакллантиришда болалар идрокига етарли даражада етиб борувчи табиат қонунлари бўйича билим алоҳида ўрин эгаллайди. Табиатга нисбатан бўлган муносабатни ривожлантириш, (машғулот, экскурсия, сайр қилиш каби ҳаётий вазият) боланинг маънавий-ижобий, руҳий кечинмаларига асосланган педогогик жараёни ташкил қилиш билан яқиндан боғлиқдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Илк ва мактабгача ёшдаги болалар ривожланишига қўйиладиган давлат талаблари”. Т.: 2018
2. Илк қадам” ўқув дастури. Т.: 2018.
3. Ў.Толипов ва бошқ. Педагогик технологияларнинг тадбиқий асослари Т.: 2006. – 163
4. Қ.Хусанбоева, М.Ҳазраткулов, Г.Бердалиева. Мактабгача таълимда бадиий матн билан ишлаш методикаси. Дарслик. Тошкент: “Инновация-Зиё”, 2020 йил, 358-бет.